

УДК: 338.242.4:329
Примљено: 18. јануара 2011.
Прихваћено: 04. марта 2011.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 1/2011.
год. 18. vol. 31.
стр. 39-74.

Мирослава Филиповић

*Факултет за услужни бизнис, Едуколн
Универзитет, Сремска Каменица*

Марија Ђорић

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд

ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЈЕ И ЕКОНОМСКИ ИНТЕРВЕНЦИОНИЗАМ

Сажетак

Савремено политичко и економско окружење, у условима растуће глобализације, представља озбиљан изазов традиционалном профилисању политичких партија у односу на економску слободу и интервенције у привреди. Уврежено је мишљење да је левица склонија директном уплитању у привредне токове, снажнијој редистрибутивној политици и реформама него што је десница, за коју се сматра да више уважава самостално деловање тржишних закона, трговинску либерализацију, итд. Као прво, рад је имао за циљ да представи еволуцију ставова и политике појединих влада према интервенцији у привреди, у периоду 1995-2007. година. Затим, на бази оваквог упоредног прегледа, циљ нам је био да анализирамо резултате примењиване политике у домену слободног тржишта. Коначно, циљ нам је био и да у одређеној мери идентификујемо сличности и разлике левике и деснице у њиховом приступу економској слободи, те да се резултати упореде са или супротставе класичним парадигмама које се користе у идеолошким поделама партија. Резултати истраживања указују на чињеницу да је све мање важно како је администрација идеолошки профилисана/позиционирана већ у којој мери она може дати позитивне резултате у погледу економског развоја и одрживе конкурентске позиције домаће привреде на међународном плану.

Кључне речи: идеологија, партије, економска политика, тржиште.

ПОЛИТИЧКИ СПЕКТРУМ

Политичка теорија обилује различитим класификацијама политичких партија, према њиховој идеологији, организацији, функцијама, положају/позиционирању према другим политичким групама, итд¹⁾. Поред тога, приликом класификација партија узима се у обзир и њихов значај и утицај на домаћој и међународној политичкој сцени, стратегија коју развијају и примењују, као и бројни други параметри. Јанда²⁾ истиче да се приликом класификације партија морају узети у обзир бројни аспекти, укључујући између осталог степен и облик институционализације, оријентацију по појединим кључним питањима, организациону комплексност, степен централизације и кохерентности, али и обим и квалитет шире друштвене подршке. Уколико узмемо у обзир познату типологију Мориса Дивержеа, види се да аутор, између осталог, прави дистинкцију између кадровских и масовних партија, у оквиру које првом типу припадају конзервативно-либералне партије својствене Западној Европи, док се настанак масовних партија везује за периоде/државе комунистичке и фашистичке идеологије³⁾. Партије се најчешће класификују дуж или унутар неког политичког спектра који може бити креиран у једној или више димензија. С обзиром да се традиционална подела на леве и десне партије одавно показала неадекватном, теоретичари су постепено унапређивали комплексност шема класификација. У том смислу настају дводимензионалне и вишедимензионалне поделе, као што је на пример Восемов дијаграм који користи вишеструке критеријуме и развија тродимензионалну политичку мапу, укључујући аспекте корпоративне економије, индивидуалне економије и грађанских слобода. Три осовине Восемовоог дијаграма користе се за поделу на леве и десне партије: осовина културних питања, фискалних питања и питања која покривају радне односе, слобода тржишта, интелектуална својина и политички утицај корпоративног сектора. Класифи-

- 1) Види, на пример: Гоати, В. *Политичке партије и партијски системи*, Факултет политичких наука, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2008; Гоати, В. *Савремене политичке партије: компаративна анализа*, 2. допуњено издање, Истраживачки центар ССО, Београд, 1984; Јукић, Р. Д. *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981; Цветићанин, Н. *Епоха с оне стране левице и деснице; о левици, десници и центру у политичком пољу Европе, о грађанском и антиграђанском схватању политике, о постидеолошкој политици у 21. веку*, Службени гласник: Институт друштвених наука, Београд, 2008.
- 2) Види: Janda, K. "Comparative Political Parties: Research and Theory", In A. W. Finifter (Ed.). *Political Science: The State of the Discipline*. Washington D.C.: American Political Science Association, 1993.
- 3) Види: Duverger, M. *Political parties, their organization and activity in the modern state*, Methuen, London, 1972.

кација партија која је изазвала бројне дебате настала је на основу „Теорије потковице“⁴⁴⁾ која истиче да савремене партије и левице и деснице све више почињу да личе једне на друге те да у ствари више и не представљају супротстављене половине политичког спектрума. Најчешће се наводе три основна критеријума за класификовање политичких партија, и то: „1) величина или формална организација партије и обим функције коју обавља (пр. елитистичке или масовне партије), 2) плурализам и толеранција у друштву или ти прохегемонистички став, 3) разликовање на основу програма или идеолошке оријентације“⁴⁵⁾. По Џону Герингу, „америчке партије за разлику од европских, су много више идеолошке него ли што се замишља“⁴⁶⁾, док Ђовани Сартори сматра да је идеологија веома важан мотивациони фактор: „Идеологије партија се крећу од екстремизма и фанатизма, па све до толеранције и прагматизма“⁴⁷⁾. Према Петру Матићу, „...поједине странке којима се могу приписати атрибути евроскептичности, по својој позицији припадају екстремној или радикалној десници“⁴⁸⁾.

Упркос постојању бројних критеријума на основу којих се класификују политичке партије, овај рад користи политичку идеологију као главни критеријум, и.е. циљеве партија (алокација вредности) и начине/методе за њихово очување или/и реализацију (политике које се спроводе). Свакако се мора узети у обзир да подела на леве и десне партије није апсолутни феномен нити трајно стање, већ да је лево или десно позиционирање динамичан процес у односу на конкретно културно и политичко окружење датог историјског тренутка⁹⁾. Данас се најчешће леве партије дефинишу у односу према десно оријентисаним партијама и вице верса. Слично другим традиционалним политичким парадигмама, најчешће се сматра да лево оријентисана политика већу пажњу посвећује друштвеним неједнакостима, подржава активну улогу државе у привреди у правцу исправљања неједнакости кроз редистрибутивну функцију, основне аспекте политичког либерализма, итд. Насупрот

4) Faye, J. *Le siècle des ideologies*, Arman Colin, Paris, 1996.

5) Diamond, L, Gunther R, *Political parties and democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001, стр. 7.

6) Gerring, J. *Party ideologies in America, 1828 – 1996*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2001, стр. 23.

7) Sartori, G. *Parties and party systems: a framework for analysis*, ECPR, Colchester, 2005, стр. 69.

8) Матић, П. „Политичке партије и европски избори“, *Политичка ревија*, бр. 4, 2008, стр. 1070.

9) Bobbio, N. *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*, University of Chicago Press, Chicago, 1996.

томе, уврежено је мишљење да се утицај десних партија манифестује кроз смањење утицаја и интервенције државе у привреди, редукцију примене редистрибутивних политика и генерално слабију склоност реформама – нарочито оним које могу да се ефектуирају на основне компоненте тржишног привредног система унутар и преко националних граница. Иако, с обзиром на ограничења рада, овде није могуће детаљније елаборирати однос лево-десно оријентисаних политика, можда је довољно изнети сажети став да традиционална класификација политичких партија на лево и десно узима у обзир њихов однос (ранг вредности и имплементирани политике) према монархији, цркви и систему слободног тржишта¹⁰.

У сваком случају потребно је нагласити да су сви “класични” критеријуми за разликовање левих и десних партија све мање применљиви у савременом политичком и економском окружењу. Стога је и циљ нашег рада да покажемо, кроз низ пажљиво одабраних студија случаја, како би различити аспекти економске политике у домену мањег или већег ограничавања деловања тржишног механизма могли да промене традиционална схватања идеолошке инклинације економском интервенционизму. Другим речима, овај научни рад има за циљ да идентификује сличност и разлике у левих и десних партија када је у питању економска слобода, посебно у области имплементације појединих делова економске политике, како би се нагласили озбиљни недостаци актуелних идеолошких парадигми.

ЕКОНОМСКА СЛОБОДА УНУТАР ПОЛИТИЧКОГ СПЕКТРУМА

Традиционална бинарна подела политичког идеолошког спектра на левицу и десницу датира из далеке прошлости осамнаестог века када су у сумрак Француске револуције посланици Конвента који су били за монархију и краља заузели десну страну од председавајућег, док су присталице револуције и буржоазије седели лево од председавајућег. Од тог тренутка политички свет на основу идеолошке позиције класификује политичке странке на оне које припадају левици и оне које заступају десне ставове. Па ипак, треба имати на уму да су се критеријуми који су одређивали шта је левичарска, а шта десничарска идеологија мењали кроз историју прилагођавајући се датим политичко-друштвеним околностима.

10) Laponce, J. A. *The Government of the Fifth Republic: French political parties and the constitution*, University of California Press, Berkeley, 1961, стр. 26.

Стога је и логично да се данашње вредности левице и деснице не подударaju са њиховим аксиолошким системом из осамнаестог века.

Пре неколико деценија Даунс је дефинисао веома симплификован принцип функционисања односа између политичких партија и економске политике коју спроводе: партије спроводе одређену форму економске политике искључиво из разлога задржавања власти¹¹). Дакле, политичари се, приликом одабира/креирања економске политике у одређеном политичком систему, доминантно руководе прагматизмом и сопственим (партијским) вредностима. Уколико се прихвати Даунсово објашњење да идеологије представљају само вербално исказане замисли “доброг друштва” у функцији политике, доћи ћемо до закључка да и левица и десница подједнако производе различите идеолошке слике које су данас, више но икада, ближе једна другој.

Економско позиционирање савремених политичких партија је истраживано и анализирано са различитих становишта, док се новији радови у политичкој теорији баве претежно истраживањем утицаја глобализације на политичке странке. Феномен глобализације неспорно утиче на позиционирање и профилисање политичких странака, мада не треба имати у виду само њене економске аспекте. Глобализацију је исправније сагледавати као вишедимензионални, политички, економски, једном речју - свеобухватни феномен. Са овом тврдњом се слаже и Гиденс који тврди да “... глобализација није само и примарно економски феномен и да је не треба изједначавати само са уједињеним светским системом”¹²).

Глобализација је, заправо, у корелацији са трансформацијом простора и времена. По Драгану Симеуновићу глобализација представља „процес ширења светске заједнице демократски тржишно оријентисаних земаља, који се остварује на економском, политичком, културном и сваком другом плану”¹³). Процес глобализације је свеобухватан, комплексан и увек примарно материјално оријентисан, што се види по фаворизацији тржишног система и принципа тржишног фундаментализма¹⁴). Да би смо користили адекватан политиколошки инструментаријум приликом одређења појма глобализације, сматрамо да је од велике важности направити

11) Види: Downs, A. An Economic Theory of Political Action in a Democracy. Journal of Political Economy, 65(2), 1957.

12) Giddens, A. *Beyond the Left and the Right: the future of radical politics*, Stanford University Press, Stanford, 1994, str. 4.

13) Симеуновић, Д. *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009, стр. 108.

14) Тенденција према растућој саморегулацији тржишта и смањењу пореза.

дистинкцију између наизглед идентичних појмова. Симеуновић је у праву када разликује глобализацију од сродних појмова, па истиче да је глобализам - идеологија, глобализација – процес, док је „нови светски поредак“ – систем¹⁵⁾. За Ђорђа Стојановића, сагледавање глобализације „још увек није на чврстој основи, то јест оптерећено је са више разноликих значења.“¹⁶⁾

О односима глобализације и економије је писао и Герет који је детаљно истраживао утицај левичарских влада на макроекономске ефекте у процесима глобализације. Герет сматра да је реди-стрибутивна политика, веома присутна у оквиру економске политике лево оријентисаних влада, компатибилна са међународном економијом јер је социјалдемократски корпоративизам, тј. класни компромис у оквиру редистрибутивне политике владе, најприкладнији одговор на изазове које са собом носи глобализација¹⁷⁾.

Са друге стране, Хаупт тврди да су се и левица и десница прилагодиле савременим економским и политичким изазовима који прате процес глобализације, слично адаптацији која је евидентна и код других актера (укључујући ту и државу)¹⁸⁾. Обе велике струје постале су отвореније за сарадњу са другачијим, па и антагонистичким идеолошким опцијама. Хаупт такође закључује да разлике које се идентификују приликом статистичке анализе одговора левичарских и десничарских партија на изазове глобализације нису статистички значајне за научно истраживање. Озбиљан недостатак истраживања овог аутора је у томе што се примарно бави испитивањем партијских програма уместо анализом реакција администрације у глобализацијским процесима.

Насупрот уверењима да је корпоративни сектор однео при-мат над државним институцијама у савременим тржишним системама, Боји истиче да је конкурентност једне државе предиспонирана идеологијом владајуће партије¹⁹⁾. Он идентификује кључна економска питања у вези са стратегијом економије понуде, према којима левица и десница заузима значајно различите ставове: порези и потрошња, једнакост, штедња и приватне инвестиције, незапо-

15) Види: Симеуновић, Д., *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009.

16) Стојановић, Ђ, “Различити теоретски приступи концепту глобалног цивилног друштва”, Српска политичка мисао, 28 (2) 2010, стр. 55.

17) Види: Garrett, G. *Partisan Politics in the Global Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

18) Haupt, A. B. “Parties’ Responses to Economic Globalization: What is Left for the Left and Right for the Right?” *Party Politics*, 2010, стр. 16.

19) Boix, C. *Political Parties, Growth and Equality: Conservative and Social Democratic Strategies in the World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

сленост и инфлација. Тако долази до закључка да левичарске владе имају за циљ увећање економског раста и смањење неједнакости кроз раст нивоа продуктивности која се може остварити инвестирањем на тржишту рада и тржишту капитала у јавном (државном) сектору привреде. Насупрот томе, десничарске, конзервативно оријентисане владе нису склоне да директно интервенишу у области економије, већ су пре свега оријентисане ка ваљаном дизајнирању система и развоју подстицаја за приватне инвестиције. Према овој анализи, можемо закључити да левичарске партије/владе теже да остваре бржи економски раст у циљу смањења неједнакости, док партије/владе десничарске оријентације претендују да се оствари привредни раст пер се без обзира на редистрибутивне ефекте. Но, без обзира на све наведене разлике, Боји ипак констатује да институционално уређење једне земље као резултат дугог историјског процеса утиче на економску политику много интензивније него идеолошка инклинација владе или партијске коалиције на власти.

Студија коју је недавно објавио ОЕЦД о разликама у ОЕЦД земљама када се анализира степен рестриктивности тржишта рада и тржишта роба, показује да је идеолошка позиција странака у власти изузетно значајна када су у питању интервенције на тржишту рада²⁰). Балансирајући између друштвене једнакости (високо рангиране вредности) и тржишне ефикасности (високо рангиране потребе конкурентне привреде), левичарске владе већи пондер дају једнакости и реформама на тржишту рада. Са друге стране, ова студија оцењује да идеолошки профил владе нема значајнијег утицаја на ниво рестриктивности регулативе на тржишту роба.

Утицај идеолошко-политичке пристрасности на процес креирања/вођења политике слободне трговине је питање које посебно привлачи истраживачку пажњу у последње време. Не изненађује оваква оријентација у истраживањима, посебно када се узму у обзир чињенице евидентног раста нивоа светске трговине али и увећавање асиметрије трговинске међузависности. Сумирајући налазе ових истраживања, закључци о односу партија и трговинске отворености могу се поделити у три велике групе: а) десничарске конзервативне партије подржавају слободну трговину, док насупрот њима, левичарске странке нису наклоњене трговинској либерализацији; б) левица се залаже за, генерално посматрајући, битно отворенију економску политику од деснице, и ц) идеолошко-политичка пристрасност је маргиналног карактера и не утиче

20) Види: Wöfl, A., Wanner, I., Kozluk T. и G. Nicoletti, "Ten Years of Product Market Reform in OECD Countries - Insights from a Revised PMR Indicator", Economics Department Working Papers, No.695, OECD, Vienna, 2009.

у великој мери на спољнотрговинску политику јер дејствују знатно утицајнији фактори, као што су интересне групе, међународни положај земље и сл. У корист прве групе аргумената говоре истраживања Милнерове и Џеткинса који сматрају да идеолошка оријентација партија на власти битно и предвидиво утиче на дизајнирање спољнотрговинске политике државе²¹⁾. Према њиховим закључцима, десничарске владе су генерално склоније форсирању слободне трговине, док се левичарске владе углавном противе широј либерализацији. Међутим, не обликује само идеологија владајуће коалиције (странке) трговинску политику земље већ и фактори попут глобализације и актуелних међународних односа. Осим тога, на економску политику могу утицати и тип владе и изборна правила: “Вероватније је за очекивати да ће странка бити наклоњенија слободној трговини уколико је ближа десној опцији, уколико национална привреда више учествује у међународној размени, ако је имплементиран председнички изборни систем, уколико је земља више изложена америчкој економској хегемонији, уколико странка има већи број места у парламенту и дејствује у земљи нижег степена развоја и суочавају се са све већим утицајем глобализације“²²⁾

Иако је наведена студија илустративна за предмет овог рада, ипак јој можемо замерити извесну ограниченост јер је заснована на истраживању програма странака, а не на актуелној политици.

Посматрајући ово питање из другог угла, Хорино²³⁾ сматра да разлике у економској политици коју примењују леве и десне владе, у ствари, примарно одражавају економски профил те земље, односно степен изобиља производних фактора. Хорино закључује да су земље које обилују фактором рада (радно-интензивне привреде) биле економски много отвореније за време левичарских влада, док се такав облик корелације за капитално-интензивне привреде не проналази код влада десничарске провенијенције.

Андреа Хаупт истиче да се, традиционално посматрајући, идеологија деснице и левице у контексту социо-економске димензије разликује у следећим аспектима: 1. Битна присутност државне својине насупротив доминантној приватној својини; 2. Јак државни интервенционизам насупротив “слабој држави” која само даје подршку у области економије; 3. Подршка расподели богатства, насу-

21) Milner, H., и B. Judkins, “Partisanship, Trade Policy, and Globalization: Is There a Left-Right Divide on Trade Policy?” *International Studies Quarterly*, 2004, 48 (1): 95-119.

22) Исто, стр. 113.

23) Horino, I. “Partisanship, Factor Endowment, and Economic Openness in 21 OECD Countries: Examining Domestic Sources for Interdependence”, Paper presented at the International Studies Association Convention, San Francisco, 2008.

прот противљењу значајних редистрибутивних функција, и 4. Подршка владиним социјалним програмима насупрот противљењу развитка социјалних државних.²⁴⁾

Узимајући у обзир да је дошло до промене традиционалног мишљења у области економске политике, велики број савремених научних радова указује на динамику у економско-политичким профилима модерних партија. Рецимо, по Нелсону и Веју²⁵⁾, постоји широк спектар теорија по којима се левица постепено приближава опцијама које се везују за десни центар, постепено се удаљавајући од традиционалне социјалдемократије. Неколико разлога је довело до наведених промена: промена мишљења тзв. “средњег гласача” према десници, друштвене и економске турбуленције (деиндустријализација), и на крају – глобализација. Од посебног значаја за наше истраживање јесте то што Нелсон и Веј дају примере левичарских партија које су се трансформисале на наведен начин као што је то случај са Аустралијском лабуристичком партијом која је више неолиберална од многих десничарских партија. Аутори указују и на значајан успон нове левице која се сматра компромисом између неолибералне и класичне политике благостања, наводећи као релевантне примере “Трећи пут” у Великој Британији, Клинтонову администрацију и Шредерову политичку опцију у Немачкој. Закључујући истраживање, аутори наводе неколико предуслова који могу значајније да утичу на скретање левих партија удесно: релативно мала идеолошка удаљеност партије према најзначајнијем десном конкуренту, битан пораст удела терцијарног сектора у националној привреди, низак ниво портфолио инвестиција и инциденце валутних криза. На политичкој скали странке се могу кретати са лева на десно и обратно, кокетирајући често и са антагонистичким идеологијама. При том, идеологија као “искривљена стварност” може имати вишеструке функције у друштву:

- “а) подстицајну, у смислу подстицања на вршење политичке активности ради реализације политичких циљева које прокламује дата идеологија,
- б) хомогенизирајућу, у смислу грађења снажног јединства међу онима који усвајају исту идеологију,
- в) објашњавајућу - свака идеологија тежи да објасни свет и његове проблеме и да да упутство за акцију у њему, и

24) Haupt, A, op. cit, стр. 8.

25) Детаљније у: Nelson, S. и C. Way, “Party Crashers: The Determinants of Left Party Ideological Shift in Wealthy Democracies”, рад представљен на Годишњој скупштини Midwest Political Science Association, Чикаго, 2007.

г) оправдавајућу - идеологија постоји и ради оправдања учињеног за пројектоване циљеве²⁶⁾.

Према Блатбергу²⁷⁾, идеологије не морају трајно задржати своју позицију на политичком спектру. Разлог је тај што свака земља тврди да има сопствену политичку културу, па у том случају може тврдити и да има своју “домаћу” идеологију, што може да резултира не само идеолошким променама у времену већ и битним померањем идеологије дуж читавог идеолошког спектра.

Веома битан критеријум у одређењу економске политике једне земље, имајући у виду доминантну улогу монетарне политике, јесте степен независности националне централне банке. Новија литература се из тога разлога бави и упоређивањем политика левичарских и десничарских влада у домену положаја и функционисања централне монетарне институције. Независност централне банке је дуго представљала међународно прихваћену норму / предуслов “доброг монетарног понашања”, што се у ствари сматрало конститутивним елементом либералне економске праксе претежно префериране од стране десничарских влада. Упркос томе, новија истраживања указују на промену традиционалног става да само десничарске владе подржавају независност централне банке²⁸⁾. Анализа показује да и лево оријентисане владе све више постају склоне прихватању независности централне банке, иако то може деловати као битно одступање од појединих левичарских принципа. Понекад, наиме, независно креирана и имплементирана монетарна политика, под сувереном ингеренцијом централне банке, може у знатној мери умањити или чак поништити ефекте фискалне политике, рецимо у домену редистрибутивних ефеката. Дејвис закључује да се, и поред асиметричних ставова по кључним економских циљевима, и левица и десница све више крећу у правцу консензуса када је у питању расходна страна буџета тј. потрошња. И наша анализа одабраних земаља указује на то да се смањују разлике између леве и десне политичке опције када је у питању овај домен економске политике.

Циљ рада није био да се процени ефективност појединих аспеката владине политике и економског интервенционизма у различитим земљама, осим када је у питању поређење реалног раста

26) Симеуновић, Д, Увод у политичку теорију, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 117.

27) Blattberg, C. *Patriotic Elaborations: Essays in Practical Philosophy*, McGill-Queen's University Press, Montreal and Kingston, 2009, стр. 21.

28) На пример, Davis, W. “Partisanship and Central Bank Independence: Is There a policy-Ideology Trade-Off?”, рад представљен на Годишњој скупштини Southern Political Science Association New Orleans, 2007.

БДП-а као резултанте економске политике. Наш циљ је био да се утврди позиција и политика појединих влада према специфичним аспектима економске слободе, те да се резултати упореде са / супротставе класичним парадигмама које се користе у идеолошким поделама партија на левицу, десницу и центар.

ПОЉЕ ИСТРАЖИВАЊА И МЕТОДОЛОГИЈА

Што се тиче методологије у овом истраживању, користили смо модел сличан оном који су развили Беноа и Лавер²⁹⁾. У истраживању смо се заправо фокусирали на посредне показатеље “из друге руке” када је у питању политичко позиционирање, односно на показатеље/оцене позиционирања које су дали различити експерти и компетентни теоретичари из области економије и политикологије. Циљано смо редуковали ниво комплексности политичке димензионалности, разликујући левицу, десницу и центар. Међутим, ниво комплексности економске димензионалности је свесно подигнут на виши ниво (разликовање 10 најважнијих аспеката економске слободе) јер је и циљ рада управо анализа економске политике коју заступају али и спроводе партије различите идеолошке оријентације. А приори сазнања која се тичу суштине кључних политика су била доступна захваљујући великом броју економских истраживања која се баве основним елементима државног интервенционизма у (тржишној) привреди.

Због квантитативне ограничености, компаративна анализа обухватила је осам земаља које сматрамо релевантним примерима: Данску, Ирску, Немачку, Луксембург, Уједињено Краљевство, САД, Аустралију и Нови Зеланд. Све набројане земље разликују се у погледу величине, степена развоја, зависности од међународних економских токова, економске и политичке традиције, и што је најважније по нивоу рестриктивности тржишне регулативе (видети ОЕЦД податке испод). Истраживањем је обухваћен период од 1995. до 2007. године. Постоје два разлога оваквог избора: изабрани индекс економске слободе је био активиран 1995. године, док је 2007. година изабрана да би се закључио период непосредно пре почетка светске економске кризе, с обзиром на неједнак утицај кризе на поједине земље и имајући у виду да економска политика у временима криза прибегава многим неконвенционалним решењима.

Неколико извора је коришћено приликом прикупљања података за три главне компоненте анализе: идеолошко-политичка ори-

29) Benoit, K. и Laver M. *Party Politics in Modern Democracies*, Routledge, London, 2006.

јентација владе, генерална оцена регулаторне рестриктивности и рангирање у погледу економских слобода. Кретање реалног БДП-а (без утицаја инфлације) на годишњем нивоу коришћено је као контролни индикатор за све земље.

Политичка класификација влада за потребе овог рада заснована је на истраживањима и подацима које смо преузели од Армингеона и осталих истраживача са Универзитета у Берну³⁰. Како бисмо добили преглед дугорочног стања у погледу изградње државног капацитета узели смо податке о структури владе за период 1985-2007, с обзиром да се политика претходних влада у већој или мањој мери увек рефлектује на текућу политику и производи одређени утицај чак и када је дође до потпуног заокрета у политичком профилу администрације.

Доминанта политичка оријентација влада 1985-2007.

Држава	Доминантна оријентација	Ниво доминантности (најнижи-највиши)
Аустралија	Скоро подједнако левица и десница	
Ирска	Десница	52-100%
Нови Зеланд	Левица	84-100%
САД	Десница	90-100%
Данска	Десница	76-100%
Уједињено Краљевство	Скоро подједнако левица и десница	
Луксембург	Центар	50-60%
Немачка	Центар	68-83%

Извор: Armingeon, Comapartive Political Data Set, 1960-2007.

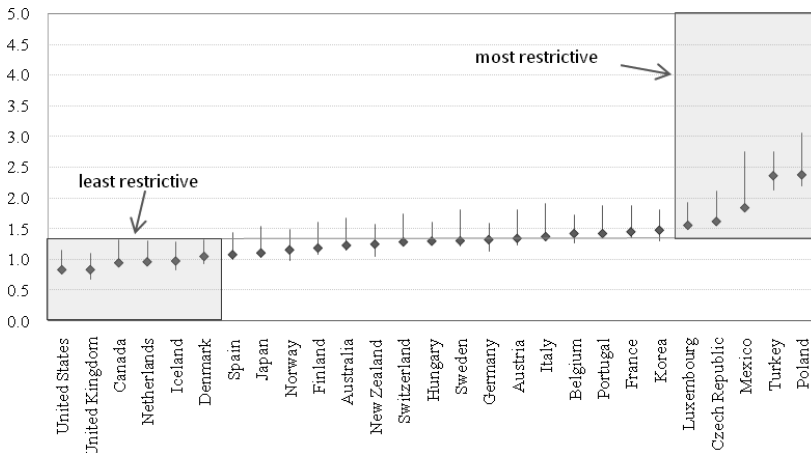
Подаци који се тичу генералне оријентације према тржишној регулативи у земљама ОЕCD-а преузети су из рада Аните Волфл и сарадника³¹. Овај извор нам је био посебно драгоцен јер укључује државе са високом стопом либерализације, државе средње либерализованог тржишта и оне где се примењује висок ниво тржишне регулативе. Наведено истраживање користи општи индикатор регулативе тржишта роба (ПМР индикатор) који обједињује

30) Armingeon, K., Potolidis, P., Gerber M., i Ph. Leimgruber, Comparative Political Data Set 1960-2007, Institute of Political Science, University of Berne, Berne, 2009.

31) Wölfl, A., Wanner, I., Kozluk T. i G. Nicoletti, 'Ten Years of Product Market Reform in OECD Countries - Insights from a Revised PMR Indicator.' *Economics Department Working Papers* No.695, Vienna: OECD, 2009.

18 посебних индикатора као што су: удео јавног сектора, учешће владе у секторима енергетике, комуникација и транспорта, степен директне контроле над пословањем предузећа, контрола цена, степен коришћења контролне и командне регулативе, лакоћа добијања дозвола и сагласности, административна оптерећења за корпорације и предузетнике, итд.

Ниво тржишне рестриктивности 2008*.

* Агрегатни ПМП индикатор (0 – најмање рестриктивни, 6 – највише рестриктивни)
Извор: ОЕЦД

На послетку, употребили смо и Херитиц индекс економске слободе³²⁾ који се користи за оцењивање рада влада у погледу економских слобода. Више од десет година Волстрит Журнал (The Wall Street Journal) и Херитиц фондација (The Heritage Foundation) прате ниво остваривања економских слобода широм света на основу десет стандарда којима се оцењују степен слободе од државне интервенције и економски успех у 183 земаља. Десет компоненти економске слободе обухватају следеће: пословна слобода (отварање /затварање предузећа, дозволе, трошкови), слободна трговина (одсуство баријера за извоз и увоз), фискална слобода (ниво пореза и прихода од пореза као део БДП-а), државни расходи, монетарна слобода (инфлација и контрола цена), инвестициона слобода, финансијска слобода (конкуренција на финансијским тржиштима и независност банкарског система у односу на владу), имовинска права, борба против корупције и слобода рада (минималне зараде и регулисање радних односа).

32) Kim, A., Markheim, D., Roberts, J. i C. Walsh, 2010 *Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation, Washington, 2009.

**Херитиц индекс економске слободe 2007.
(ранг појединих земаља и ниво привредног раста)**

Ранг	Држава	Индекс	Раст реалног БДП*
1.	Хонг Конг	90.0	6.4%
2.	Сингапур	87.1	7.8%
3.	Аустралија	82.6	4.4%
4.	Ирска	82.2	6%
5.	Нови Зеланд	82.0	3%
6.	САД	80.7	2%
8.	Данска	79.6	1.6%
10.	Уједињено Краљевство	79.0	3%
15.	Луксембург	75.2	5.2%
25.	Немачка	70.5	2.5%
26.	Грузија	70.4	12.35%
64.	Француска	64.2	2.3%
74.	Италија	62.7	1.5%
178.	Зимбабве	21.4	-4.6%
179.	Северна Кореја	1.0	-2.3%

* У поређењу са 2006. годином

Извор: Херитиц фондација, ОЕЦД, ЦИА

И друге организације, попут Светске банке и Фридом Хауса (Freedom House), спроводe слична оцењивања привредног амбијента. Иако се поједини критеријуми оцењивања разликују од Херитиц индекса, општа евалуација економских система се заснива на сродним идејама и рангирање земаља се не разликује у великој мери. Све наведене форме рангирања су изложене озбиљним критикама – оцењују се као субјективне, политички мотивисане, несистематичне и најважније што се разматра само један део развојне димензије (економске прилике) а занемарује утицај веома важних фактора, као што су хумани развој и одрживост демократије³³⁾. Упркос свим недостацима Херитиц индекс се показао као корисно средство за компаративне анализе у области међународне економије. Осим тога, циљ овог рада није процена кредибилитета наведеног индекса већ његова употреба у компаративне сврхе.

33) Као примере таквих критика, видети: "Laissez Faire Olympics" (Left Business Observer Special Report, 2005), Abelson (2009) и Sachs, J. (2005).

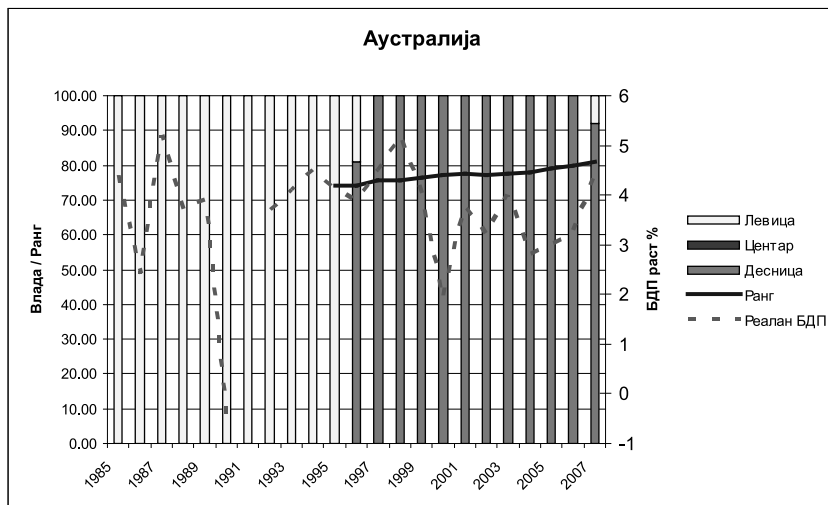
СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ЗЕМАЉА

Аустралија

Почев од 1995. године економско рангирање ове земље иде узлазном путањом. Посебно је важно напоменути да је 2000. година била прекретница у погледу побољшања пословне климе и пословног окружења. Десничарски усмерена влада је након 3 године власти показала значајне резултате у области међународне трговине (што је неоспорно утицало на већи степен конкурентности), упркос осцилацијама БДП-а (слично као и у другим земљама које су наведене у студијама случаја).

Аустралијска лабуристичка партија АЛП (као партија левог центра) и Либерална партија Аустралије (као партија десног центра) су главни играчи на партијској сцени, док је у успону и Партија зелених. За време владавине Аустралијске лабуристичке партије у периоду 1983-1996. године, влада спроводи активни интервенционизам који је праћен економским рационализмом, смањењем царина, пореским реформама, приватизацијом великих компанија и дерегулацијом банкарског система. Данас је унутар ове странке доминантна фракција АЛП која је мање фокусирана на социјална питања и која се при том, залаже за либералнији приступ у области економије. Либерална партија Аустралије је у опозицији од 2007. године и заговара нови економски либерализам: друштвено конзервативну политику и социјалне реформе.

Аустралија – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

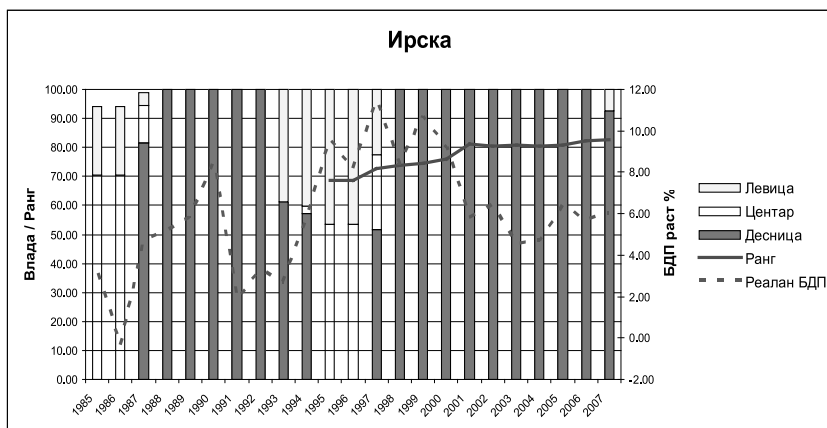
На основу Херитиц индекса који је износио 86.2, Аустралија је у 2007. години била на трећем месту у свету по економским слободама, што је било далеко изнад регионалног и светског просека. Добро организована макроекономска политика и успешно спроведене структурне реформе су заслужне за превазилажење економске кризе коју је Аустралија много боље поднела него ли остале напредне економије. Уопште узев, ова земља је добро организована у смислу структурних снага. Монетарна стабилност и трговинска отвореност омогућава конкурентност у финансијско-инвестиционој сфери, која се базира на поштовању тржишних принципа. Осим тога, снажна владавина права штити својинска права и директно утиче на смањење степена корупције. Када је у питању пословање како домаћих, тако и иностраних предузећа, примећује се значајна флексибилност регулативе и поступака добијања дозвола. Мере за унапређење јавних финансија и одржавање фискалне стабилности имплементирани су у циљу постизања веће ефективности и ефикасности. Када све сумирамо, можемо да констатујемо да је Аустралија највише успеха остварила у области имовинских права и финансијских слобода – по рангу готово двоструко више од светског просека. Међутим, интересантно је приметити да су државни расходи значајни, а фискална слобода релативно ограничена, у нивоу испод светског просека, што је критична тачка у економији ове земље. Вођени овом чињеницом, у складу са методологијом Беноа и Лавера, можемо констатовати да је велики напор аустралијске владе усмерен ка питањима која се тичу балансирања пореза и потрошње, док се много мањи значај придаје социјалним питањима, дерегулацији, имиграцији и сл. Од 2000. године, актуелне власти су посебно заинтересоване за побољшање слободе пословања, што је за тридесет посто унапредило ранг овог аспекта економске слободе. Значајни успеси су остварени и у борби против корупције.

Ирска

За само неколико година, Ирска је постала једна од најбоље рангираних земаља у погледу економских слобода заузимајући четврто место у свету. Прекретница настаје током 2001. године када је политика десничарске коалиције, након три године власти, почела да производи позитивне ефекте на привреду. Највећи економски раст је забележен у периоду од 1991. до 1997. у којем је влада заступала интересе левице, деснице и центра. Но, турбулентна економска ситуација почетком 21. века отежавала је примену одабране економске политике, што се види и по флукуацијама БДП-а (мада у много мањим амплитудама него током 80-их година 20. века).

У Ирској су владе традиционално засниване на коалицијама. Тренутно владајућа партија је Fianna Fáil, која је традиционална либерално-конзервативна партија основана 1927. у чијој идеолошкој основи се налази републикански популизам. Ова партија је седам пута улазила у владу од стицања независности Ирске, у периодима од 1987. до 1994, и касније 1997. године. Fine Gael је друга партија по величини која форсира европски систем вредности и предузетнички систем, остајући, у суштини, демохришћанска странка. Fine Gael је учествовала у власти у периоду од 1982. до 1987. године, и од 1994. до 1997. године. Трећа по величини је Лабуристичка партија која припада левом центру и која непосредно сарађује са синдикалним покретима.

Ирска – оријентација владе, раст БДП и Херитиџ ранг

Ирска економија, у којој доминира терцијарни сектор, остваривала је значајне успехе током 90-их година 20. века, што је била консеквенца њене тржишне отворености и флексибилности. Међутим, финансијски сектор је озбиљно погођен глобалном економском кризом, тако да је привреда претрпела значајан пад активности од 2008. године покушавајући да се прилагоди новонасталим околностима. Упркос кризи, општи ниво економских слобода је и даље висок захваљујући снажним институцијама, што је дало позитивне резултате у погледу заштите имовинских права, снизило ниво корупције и успоставило услове за ефикасно пословање. Највише успеха Ирска је остварила у области имовинских права, финансијске слободе и слободе финансијских улагања, при чему је ранг последње две области нарочито порастао.

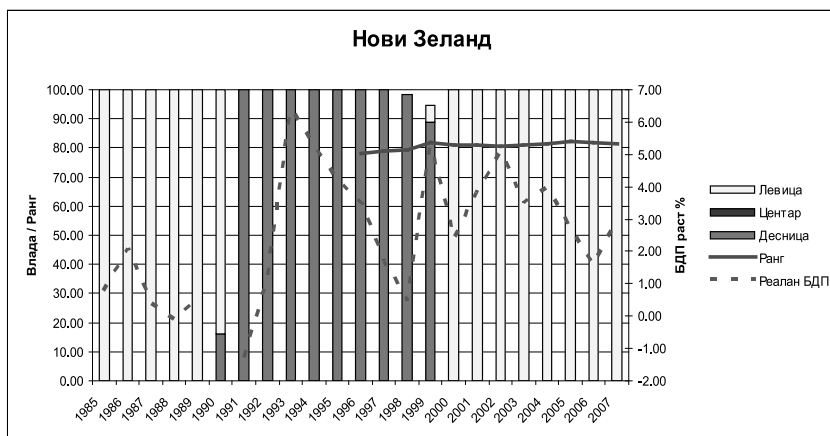
Област пословне слободе остаје најбоље рангирани аспект економске слободе у Ирској, али управо тај параметар показује ре-

лативно најнижи степен напретка од 1995. наовамо. Слично као у случају Аустралије, област државних расхода и фискалне слободе (комбинација нивоа личног и корпоративног пореза и удела пореских прихода у БДП) у једном периоду налазила се на нивоу који је био значајно испод светског просека. Због тога, према Беноа и Лаверу, ирска влада релативно највећу вредност придаје одржавању равнотеже између конфликтних циљева конкурентних пореза и веће потрошње.

Нови Зеланд

Дуги низ година, Нови Зеланд се налази у првих десет земаља у свету по генералном нивоу економске слободе, а током 2007. године, заузимао је према овим критеријумима пето место у свету. Ова земља је можда и најбољи пример који оповргава класичне парадигме о економској политици левике. Наиме, левичарска влада Новог Зеланда устрајала је у примени широке дерегулације у привреди што је резултирало подизањем нивоа компоненте пословне слободе на највиши ниво (индекс 99.9 од могућих 100). Мора се признати да је основа (ниво привредног развоја који допушта такву оријентацију) за дерегулацију постављена током десничарске администрације у периоду 1991-99. година. Ипак, највећи кораци у дерегулацији учињени су након промене владе у 2000. години. Разлике су уочљиве и када се упоређују флукуације реалног БДП: веће осцилације, и позитивне и негативне, забележене су током десничарске владе, али је вероватно узрок релативно блажих флукуација касније и повољно међународно економско окружење.

Нови Зеланд – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

Од 1996. године, Нови Зеланд се одликује вишепартијским системом али ни једна од две водеће партије није била способна да самостално формира владу. Две најутицајније и најстарије партије су конзервативна Национална Партија десног центра и прогресивна Лабуристичка партија левог центра. Доминантна Национална партија у дужем периоду заговара смањивање пореза и социјалних програма, и промоцију слободне трговине. Лабуристичка партија себе описује као социјално либерална и прогресивна, у смислу јаче државне политике и значајних реформи.

Највећи део компоненти економске слободе рангиран је веома високо према Херитиц индексу, уз значајне привредне реформе које су имплементирание и висок степен отворености за међународну трговину и инвестиције. Ефикасан законодавни систем и регулаторно окружење снажно подстиче предузетничке активности, док су ограничења за стране инвестиције присутна тек у појединим секторима. У духу претходно имплементираних реформи, влада је недавно иницирала и смањење корпоративног пореза. Монетарна стабилност је на завидном нивоу, уз смањење инфлаторних притисака. Независан и ефикасан судски систем снажно штити власничка права, а ниво корупције је веома низак. Компонента слободе од корупције је на највишем нивоу (уз Данску) од свих анализираних земаља, и задржава тај ранг од 1995. године без обзира на профил владе. Најнижи ранг од свих компоненти Нови Зеланд има у области величине државног апарата и фискалног опетерећења, што подржава класично схватање левичарских влада, тако да ови параметри бележе погоршање од доласка левнице на власт 2000. године.

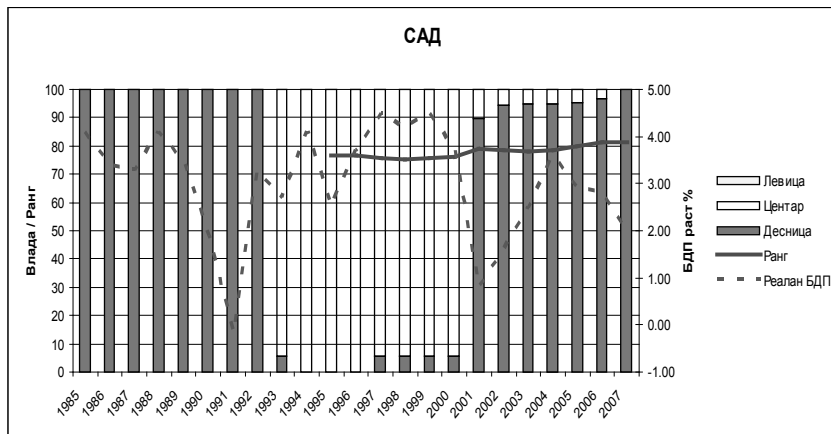
Сједињене Америчке Државе

Током 2007. године, општи ниво Херитиц индекса поставио је САД на шесто место у свету, али се од тада њихова позиција благо погоршава (нпр. индекс за 2010. позиционира САД на осмо место) што одражава негативне тенденције у домену финансијске слободе, монетарне слободе и права својине. Ипак, имајући у виду период анализе, потребно је да истакнемо да је у периоду од 2000. до 2007. године забележен раст нивоа економске слободе у земљи, вероватно рефлектујући између осталог и промену администрације од Демократа према Републиканцима. Ипак, ова промена била је праћена и озбиљним падом БДП, уз изванредан опоравак тек 2004. године. Осим чињенице да представљају највећи и најзначајнији тржишни привредни простор, за нашу анализу је такође битно што федерална форма владе оставља битна дискрециона овлашћења савезним државама, укључујући ту и различиту економску стра-

тегију и политику. Супротно традиционалним схватањима десних влада, улога државног апарата у привреди САД непрестано је расла током Републиканских влада, нарочито за време Џорџа Буша млађег, као својеврсна контрадикторност расту економске слободе³⁴⁾.

Демократи и Републиканци су доминантни актери на политичкој сцени земље већ 150 година. Демократска партија се конзистентно позиционира улево од Републиканске партије, са аспекта економских и социјалних питања а посебно у вези са улогом владе у креирању економских могућности за сваког (социјални либерализам). Имајући у виду све специфичности политичке сцене САД, може се закључити да Републиканци представљају конзервативну партију која декларативно подржава економски либерализам (истина, у одређеној мери контролисан од стране владе), фискални конзервативизам - у смислу смањивања националног дуга, државних издатака и пореза (истина, тешко остварив за једног хегемона било да је власти лева или десна партија), и традиционалне, породичне вредности.

САД – оријентација владе, раст БДП и Херитиџ ранг

Посебно је интересантна композиција ранга САД: највише оцене земља бележи у областима радних односа и пословне слободе, а најниже у области слободе од корупције. Ранг регулативе радних односа у САД (нпр. одређивање минималне зараде, регулисање запошљавања, отпуштања и сл.) је нижи само од оног у

34) За детаљнију анализу економског/монетарног интервенционизма у САД, види: Целетовић, М. и М. Милошевић, „Неадекватно вођење монетарне политике ФЕД-а као један од узрока настанка светске финансијске кризе“, Пословна економија, Факултет за услужни бизнис, Сремска Каменица, 7(2), 489-516, 2010.

Данској, док све остале земље обухваћене истраживањем знатно заостају, нарочито Немачка и Луксембург, где су радни односи и минималне зараде стриктно регулисани. Што се тиче напретка у осталим областима, до 2007. године САД бележе унапређење једино у параметрима финансијске и инвестиционе слободе (раст од 15%), иако је тај напредак знатно спорији од оног оствареног у истим параметрима код осталих земаља. Слично осталим земљама, параметри фискалне слободе и државних издатака у САД налазе се битно испод светског просека. Посебно је потребно напоменути да, у поређењу са свим осталим земљама у овом раду, САД бележе најнижи ранг у погледу слободе од корупције и тај ранг се стално погоршава од 1997. године. У 2007. години, САД су се према индексу перцепције корупције налазиле тик испред земаља у развоју као што су нпр. Чиле, Барбадос и Уругвај.

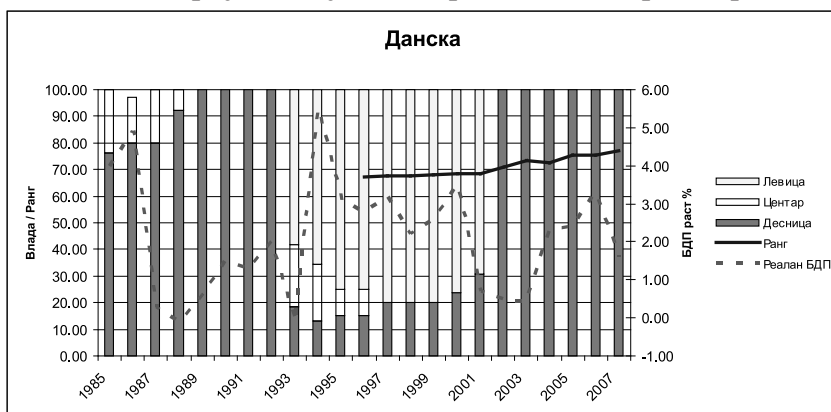
Данска

Према Херитиц индексу 2007, Данска је била друга најбоље рангирана европска земља (после Ирске) по нивоу остварене економске слободе, и у периоду 1996-2007. побољшала је свој ранг за око 15%. Посебно је потребно напоменути да је током коалиционе владе у Данској у периоду 1993-96. година (левица, центар и десница) забележен највећи раст али значајан пад реалног БДП. Ипак, пад реалног БДП у овом периоду је био мањи у односу на веома значајан пад нивоа привредне активности који је забележен током владавине левичарско-десничарске коалиције у периоду 2000-2002. године, што може да укаже на неконзистентност економске политике дизајниране из два или три различита угла, али и на немогућност симултане имплементације понекад конфликтних циљева. Након тог периода, десничарска влада је успела да оживи привредни раст. Година прекретница када је у питању пословна слобода била је 2003. када је ова компонента економске слободе у Данској добила оцену 100, што није остварила ни једна земља из узорка испитивања. Исте године је забележен и знатан напредак у домену финансијске слободе.

Од 1982. године владе у Данској су се заснивале на коалицијама, при чему данас доминирају две партије сличног нивоа снаге: Венстре – Либерална партија Данске, и лево-оријентисани социјалдемократи. Венстре је највећа данска партија, подржава слободно тржиште и конзервативну политику, и улазила је у коалиције са Конзервативном народном партијом али и Данском социјално-либералном партијом. Социјалдемократска влада је током 90-тих

година и почетком 21. века имплементирала редистрибутивну политику у правцу обезбеђивања „критичног дохотка”, приширила удео јавних услуга и битно унапредила инфраструктуру. Током тог периода уживали су подршку Социјалистичке народне партије, која заговара демократски социјализам али нема европску оријентацију, и Црвено-зелене алијансе евроскептика и противника капитализма. Због високог нивоа задужености, социјалдемократи су изгубили власт 2001. године у корист десничарске владе.

Данска – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

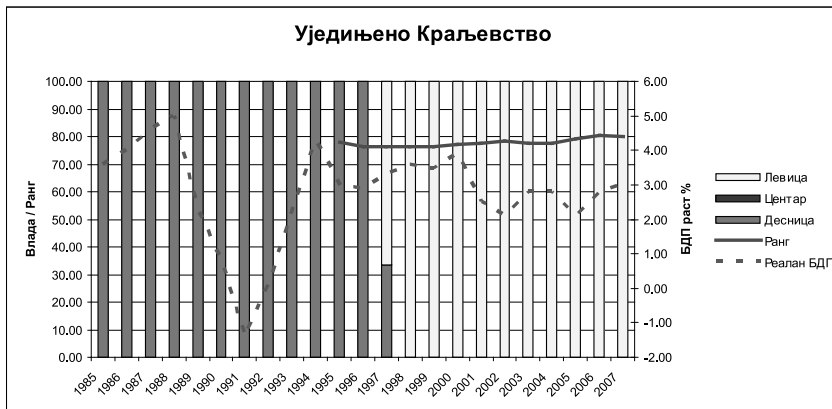

Модерна и конкурентна привреда Данске високо је рангирана по многим аспектима економске слободе, нарочито у аспектима који се тичу унапређивања предузетништва и макроекономске стабилности, поред снажне оријентације према слободној трговини и инвестицијама, и уз транспарентну и ефикасну регулативу. Као у случају Новог Зеланда, пословна слобода и домен радних односа у Данској остварили су оцену 99.9, док је радна регулатива у 2008. добила оцену од максималних 100. Упркос томе, две области показују најмањи напредак и умањују укупан ранг Данске: висок ниво државних издатака који је преко 50% БДП (упркос постепеном смањивању), и висок ниво личних пореза и генералног фискалног оптерећења (упркос релативном умереном нивоу корпоративног пореза. То су разлози који леже иза изузетно ниског ранга компоненти фискалне слободе и величине администрације, који се налази испод ранга тих компонената код већине земаља, чак и оних у развоју (нпр. ранг Гијане у том домену је 26, док је ранг Данске за исти параметар 20.4).

Уједињено Краљевство

Према Херитиц индексу економске слободе 2007, Уједињено Краљевство заузимало је 10. место у свету, што је мање-више ранг који земља одржава већ извесан број година. Након тржишних реформи Маргарете Тачер током 80-тих година, Уједињено Краљевство бележи стабилан привредни раст који надмашује онај у већим земљама Европске Уније, да би се највећи раст остварио током 1988. године. Доласком на власт левице 1998. године, флукутације БДП се смањују али се темпо привредног раста успорава. Потребно је истаћи да је ранг пословне слободе у периоду 1995-2007. опао са максималних 100 на 91.2, али је са друге стране дошло до пораста оцена трговинске слободе у сличној сразмери. Интересантно је такође да је током 2005. године (владавине левице) дошло до знатног унапређења инвестиционе слободе. Ипак, у складу са класичним поимањем левичарских влада, у том периоду долази до битног раста величине администрације и државних расхода што је негативно утицало на конкуренту позицију Уједињеног Краљевства.

Уједињено Краљевство – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

Као и током читавог послератног периода, смењивање Лабуристичких и Конзервативних влада обележило је и последње деценије XX века. Лабуристичка партија левог центра је од свог оснивања 1900. године прошла значајне трансформације. Данас снажно заступа социјалну демократију, тј. јавно власништво, државну интервенцију у привреди, редистрибуција дохотка али и одређене постулате неолиберализма. Приступ познат као “Трећи талас”, уведен од стране Тонија Блера, појавио се као центристички ком-

промис између капитализма слободног тржишта и демократског социјализма. С друге стране, Конзервативна партија десног центра подржава либералне и традиционалне вредности, као и национално јединство (“конзервативизам једне нације”) и максимирање индивидуалних слобода. Током већег дела 80-тих и 90-тих година, конзервативне владе примењивале су политику екстензивне приватизације, мере против синдиката и чврсту монетарну политику ограничавања понуде новца.

Изненађујуће је, имајући у виду економску историју Уједињеног Краљевства, да ранг земље у погледу монетарне слободе опада, нарочито након 2007. године, што је резултат тек изнад светског просека. Ипак, овакав налаз је вероватно више повезан са преткризним поремећајима и високим нивоом зависности земље од међународних финансијских токова, а мање са променом идеолошке оријентације владе. У домену фискалне слободе не бележи се скоро никакав напредак ранга, без обзира на профил владе.

Луксембург

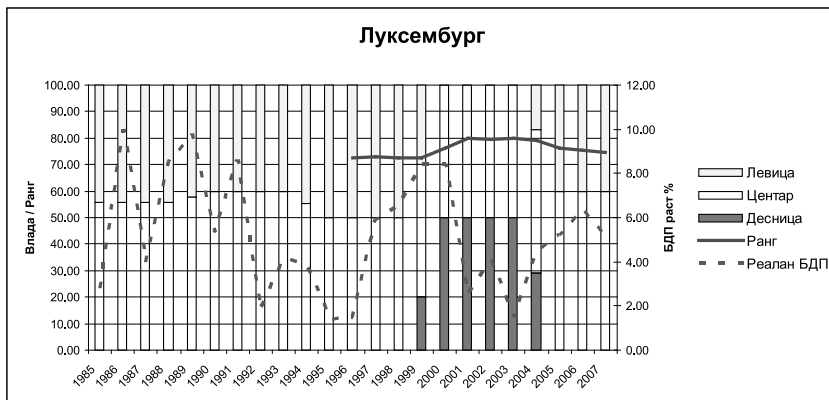
На позицији једног од водећих финансијских центара у свету, Луксембург већ дужи период развија софистицирану, услужно-оријентисану привреду и у томе остварује значајне успехе. Земљу одликује пословна клима погодна за развој предузетничких активности, као и висок ниво отворености и флексибилности. У 2007. години, Херитиџ индекс је земљу рангирао као 15. у свету по нивоу економске слободе али овај ранг непрекидно опада од 2001. године. Наиме, највиши ранг Луксембург је остварио током коалиције између центра и деснице у периоду 1994-2004. године. Оцене параметара економске слободе су у том периоду биле знатно више него током претходних и потоњих администрација коалиције центар-левица. Ипак, без обзира на профил владе, нису забележене значајније разлике у флукуацијама БДП у периоду 1995-2007.

Током последњих деценија, коалиционе владе је углавном састављала Хришћанска социјална народна партија (ЦСВ), најчешће са Социјалистичком радничком партијом Луксембурга, у периоду 1984-1999, и са либералном Демократском партијом центра, у периоду 1999-2004. ЦСВ је хришћанско-демократска, конзервативна партија али са јаком европском оријентацијом.

Слично другим земљама у узорку, Луксембург највише оцене добија у областима власничких права и инвестиционе слободе, при чему ова друга бележи и значајан раст у последње време. Од 1996. године, ранг пословне слободе је опао за скоро 11%. Најнижи ранг земља остварује у параметрима радне регулативе, величине

администрације и фискалне слободе, мада је ранг последње две области напредовао током 2000-2003. године, за време коалиције центра и деснице. Ниво личних пореза остаје на високом нивоу, мада је корпоративни порез релативно низак. Иако на nižем нивоу од других европских земаља, државни расходи оптерећују БДП са скоро 40%, што онемогућава унапређење битних аспеката економске слободе у земљи.

Луксембург – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

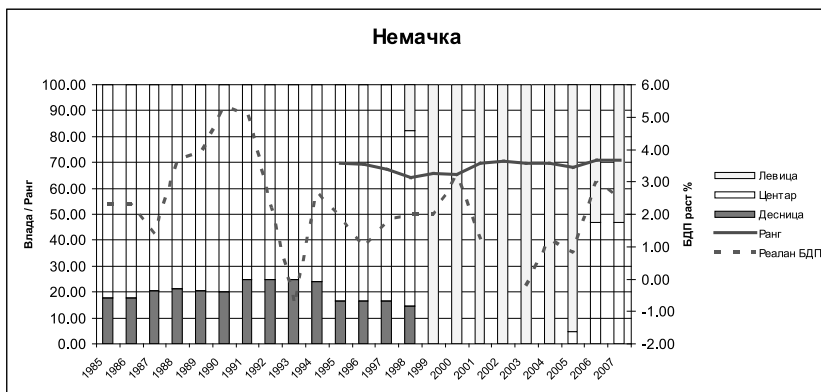

Немачка

Немачка је у 2007. години, по нивоу економске слободе заузимала 25. место у свету, и та позиција је остала скоро непромењена током периода обухваћеног истраживањем. Ова чињеница такође може да пружи додатни аспект закључивања: без обзира на мењање профила владе, ниво остварене економске слободе такође се није мењао што може да укаже на чврстину и конзистентност макроекономског оквира Немачке. С друге стране, одсуство одређеног нивоа флексибилности у прилагођавању привредног система земље економским променама резултирало је битним флукутацијама БДП, посебно у периоду коалиције центра и деснице, до 1998. Изузев пада БДП у 1993. години, може се закључити да је раст БДП био знатно нижи током левичарске владе у периоду 1999-2005. Година прекретница за ниво економске слободе у Немачкој је била 2006, када је забележен раст општег нивоа економске слободе од скоро 13%. Један од узрока овог тренда је засигурно и успех конзервативке Ангеле Меркел, при чему би унапређење економске слободе вероватно било и веће да није било потребно да се формира широка коалиција (укључујући и социјалдемократе), што је донекле ограничило опсег планираних структуралних реформи.

Најважнији политички актери у Немачкој су Социјалдемократска партија (СПД) и Хришћанско-демократска унија (ЦДУ), са својом сестринском партијом Хришћанско-социјалном унијом (ЦСУ) у истој парламентарној групи познатој као ЦДУ/ЦСУ. ЦДУ је партија десног центра која подржава политички протестантизам (индивидуализам, толеранција, плурализам идеја), као и принципе неолиберализма, фискалног конзервативизма и националног конзервативизма (традиционалне етичке и друштвене вредности), али и “друштвену тржишну привреду”. СПД је најстарија партија у Немачкој, позиционирана лево од центра, и чинила је коалицију са ЦДУ/ЦСУ у периоду 2005-2009. година. Основне идеје које заступа јесу потреба за трансформацијом капитализма, примена “Трећег пута”, унапређење друштвене/државне својине и изградња координисане друштвене тржишне привреде. Највише рангиране вредности за СПД су слобода и друштвена правда.

Немачка – оријентација владе, раст БДП и Херитиц ранг

Слично многим другим европским земљама, Немачка добија веома ниске оцене када је у питању величина администрације: ниже оцене у овом домену има само Данска. Ранг параметара државних расхода и фискалне слободе су знатно испод светског просека. Од 2003. године приметан је тренд смањивања државних расхода али ће глобална рецесија вероватно утицати на поновних раст истих. Од свих анализираних земаља, Немачка највишу вредност приписује питању избора између пореза и потрошње (Беноа и Лавер), које сматра далеко важнијим од нпр. питања колективне сигурности у ЕУ, децентрализације, итд. Ниво инвестиционе слободе бележи висок ранг једино у периоду 2001-2007. година, након чега овај ранг пада. Највише изненађује веома низак ранг по питању радне регулативе, што је опет потпуно у складу са традиционал-

ном конзервативном политиком, и тај параметар непрестано погоршава свој ранг од промене владе 2006. године. Коначно, од свих земаља у овом узорку истраживања, Немачка добија најниже оцене када је у питању финансијска слобода, и такве оцене се битно не мењају без обзира на промену администрације.

*
* *

Иако се базирао на релативно ограниченом узорку, овај рад је најпре имао за циљ да представи еволуцију ставова и политике појединих влада према интервенцији у привреди, у периоду 1995-2007. године. Затим, на бази оваквог упоредног прегледа, наш циљ је био да супротставимо “официјелну” класификацију/политички профил влада (према удаљености од центра) и повезане парадигме, са резултатима примењиване политике у домену слободног тржишта. Коначно, циљ нам је био и да у одређеној мери идентификујемо сличности и разлике левице и деснице у њиховом приступу економској слободи. Узорак је укључио земље развијене тржишне привреде, које се између себе разликују по многим кључним економским и политичким аспектима. Током периода обухваћеног истраживањем од 1985-2007, две земље (Аустралија и Уједињено Краљевство) имале су и левичарске и десничарске владе скоро у подједнакој мери. У Ирској, САД и Данској на власти су у највећем делу периода биле десничарске владе, док су у Луксембургу и Немачкој доминирале партије центра. Једино је у Новом Зеланду низ лево-оријентисаних администрација био на власти у већем делу истраживачког периода. Према ОЕЦД подацима, САД, Уједињено Краљевство и Данска имају најмање рестриктивно тржиште; тржиште у Немачкој је умерено рестриктивно, док се оцењује да је тржишна регулатива најрестриктивнија у Луксембургу. Према Херитиц индексу из 2007. године, све земље изузев Немачке и Луксембурга, налазиле су се међу првих десет у свету по нивоу економске слободe, што у највећој мери одражава и ОЕЦД налазе. Набоље рангиране земље, Аустралија и Ирска, такође су забележиле и највећи раст реалног БДП (изузев Луксембурга) од свих земаља у узорку. Ова чињеница свакако подржава основну тезу Херитиц индексације да виши степен економске слободe тј. шире економске могућности резултирају и вишим привредним растом.

Од свих земаља у узорку, Ирска (доминантно десничарске владе) и Аустралија (смењивање левих и десних влада) су оствариле највећи раст степена економске слободe, док су Немачка и

Уједињено Краљевство остале на истим позицијама без обзира на промену (профила) администрације. Иако је ово истраживање указало на бројне разлике, такође је уочљив и низ сличности у политикама и исходима, што може да буде од посебне важности имајући у виду различите профиле влада. Код свих земаља, највише оцене се бележе у категоријама директно везаним за основне постулате тржишне привреде, нпр. права својине (осигурање правног система који штити стицање и располагање приватном својином, као и реализацију уговора) и финансијска слобода (сигурност банкарског система и његова независност од владе), иако ранг друге компоненте варира између земаља и током времена. Генерална оријентација влада и економских политика се мењала у складу са локалним окружењем и глобалном економском климом, али ова два темељна принципа тржишне привреде нису била доведена у питање без обзира на профил администрација.

Следећа битна сличност уочена у свим земљама (изузев у периоду коалиције центар-левица у Луксембургу) је да су све владе, почев од 2005. године, имплементирале политику трговинске либерализације. Потреба да се остваре што веће користи од растуће глобализације и генерално погодне економске климе у светској привреди била је карактеристика свих влада без обзира на идеолошку оријентацију.

Конвергенција либерализације трговине - Херитиц ранг и оријентација владе*, 1995-2007.

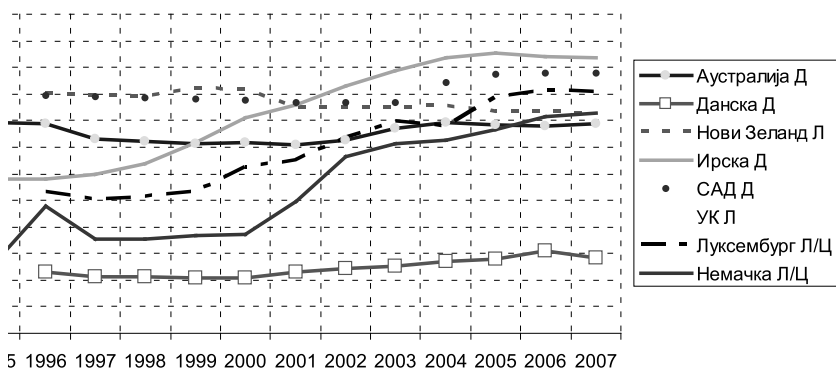
*Д-десница, Л-левица, Ц-центар

Знатне сличности могу се такође идентификовати приликом анализе државних расхода и нивоа фискалног оптерећења. Уколи-

ко се укупни државни расходи (сви нивои власти) упореде са БДП, највећи број земаља из узорка (изузев Немачке и нарочито Данске) остварио је тек просечне резултате који су се незнатно поправили у периоду 1999-2002. година. Изузев код две наведене земље, ипак су десничарске владе у просеку добијале боље оцене од левице у овом домену.

Када је у питању фискална слобода, све земље изузев Данске успеле су да у извесној мери смање оптерећење у периоду 2004-07, без обзира на веома различите почетне нивое фискалног терета у појединим земљама.

Конвергенција нивоа фискалне слободe - Херитиц ранг и оријентација владе*, 1995-2007.

*Д-десница, Л-левица, Ц-центар

Изузев у периодима коалиције центра и левице у Немачкој и Луксембургу, током 2005. године забележен је општи раст пословне слободe и унапређење подршке предузетничким активностима, кроз редукцију бирократских процедура, смањивање административних трошкова, итд. Потпуно у супротности са традиционалним схватањима да је левица битно склонија економском интервенционизму, левичарска влада Новог Зеланда је успела да од 2000. године битно унапреди ранг пословне слободe до нивоа од 99.9 од максималних 100.

Када са анализира функционисање основних аспеката тржишта рада (нпр. одређивање минималне зараде, систем фиксирања зарада, итд.), владе највећег броја земаља у узорку, изузев у Немачкој и Луксембургу, ублажиле су рестриктивност радне регулативе и задржале релативно висок ранг овог параметра током читавог периода нашег истраживања. Као у претходном случају, Нови Зеланд

је поново забележио оцене у овом домену које су далеко изнад традиционалних десничарских влада Аустралије и Ирске, с тим да је ова друга по рангу домена радних односа била на истој позицији као и Уједињено Краљевство у време Лабуриста.

Анализирајући упоредне резултате у домену инвестиционе слободе (национални третман, рестрикције иностраним инвеститорима приликом куповине некретнина, девизне контроле, итд), десничарске владе (у САД, Данској и Аустралији) оствариле су изненађујуће ниске оцене и значајно лошији ранг овог параметра од левичарских влада (Нови Зеланд, Уједињено Краљевство) и коалиција центар-левица. У периоду између 1999. и 2001. године забележен је значајан пораст ранга инвестиционе слободе у Немачкој и Луксембургу, али под различитим условима: у Луксембургу је власт у 2000. години преузела коалиција десница-центар, док је Немачка 1999. изабрала лево-оријентисану владу која је у коалицији са центром остала на власти до краја истраживачког периода 2007. године.

Година 1996. била је прекретница у вези са параметром слободе од корупције (примарно заснованом на Индексу перцепције корупције развијеном од стране Transparency International: раст индекса био је забележен у скоро свим земљама али највише код десних влада САД (раст од 14%) и Ирске (раст од скоро 50%). Индекс перцепције корупције опадао је само у Новом Зеланду и Данској, где је индекс достигао највећу вредност за време коалиције левице и деснице у периоду 1997-2002. година.

Током веома дугог периода, традиционално разликовање политичких партија према њиховим ставовима у односу на економију базирало се на бројним претпоставкама и идеолошким поједностављењима. За левицу се дуго (одувек) сматрало да подржава контролу цена, антимонополску регулативу, одређивање минималног нивоа зарада и државно власништво. С друге стране, уврежено је било мишљење да се десница супротставља широкој државној интервенцији у привредним токовима, даје знатно мању подршку синдикатима, реформама и променама уопште, а да подржава слободну трговину (што је већ само по себи контрадикторно економском национализму који често фаворизују) и једнакост могућности насупрот једнакости исхода. Када се упореде временске серије различитих параметара економске слободе, долази се до закључка да је идеолошки профил владе од релативно најмање важности за инвестициону слободу, радне односе и слободну трговину. Ипак, промена оријентације владе изгледа да има значајнији утицај када је питању политика која се односи на пословну слободу, фискалну

слободу и државне расходе. Ипак, анализа временских серија показује да не постоје разлике у обиму који се могао очекивати имајући у виду идеолошке варијетете између влада које су биле предмет истраживања.

Већ пред сам крај истраживачког периода, постало је јасно да глобални финансијски токови прете да угрозе привредни раст и развој, у чијој функцији би у највећој мери требало да буду. Оваква ситуација је још више подигла ниво важности економских питања за сваку владу, посебно у областима стабилизације/контроле финансијских токова и подршке изласку из кризе. Релативно висок степен сличности, а понекад чак и подударности, политике која је почела да се спроводи од стране различитих администрација допринела је даљем замагљивању традиционалних класификација партија у вези са економским питањима.

Уколико партије желе да имплементирају политику из своје кампање али и да остваре макроекономске резултате који ће им омогућити останак на власти у наредном периоду, промене су неопходне како у њиховим програмима, тако и у деловању. Притисак од стране глобалних економских токова дејствује на обе стране од центра. Неопходност континуираног унапређења конкурентности (Кејнзових) држава благостања вероватно ће деловати у правцу креирања умеренијих политика левице, нарочито у домену државних расхода, редистрибутивне политике. Слична логика може се применити када се размишља о будућности данашње деснице: упитно је да ли политика “слободнијег” деловања тржишта и “природних” резултата конкуренције увек доноси унапређење конкурентности у условима неизбежне глобализације када се све мањи део вредности економски верификује на домаћем тржишту.

Након избијања светске кризе 2008. године, бројни међународних форуми интензивирали су стварање планова за заједничке акције које су укључивале владе различитих оријентација. Ниво успешности у стварању али и имплементацији глобалних економских или финансијских стандарда, што се сматра циљем међународне заједнице, указаће на (не)важност идеолошких разлика администрација у савременим тржишним привредама: нижи ниво успешности заједничке акције потврдиће постојаност и чврстину разлика, и обрнуто. Ефективност међународне заједнице у креирању и имплементацији заједничке политике у овом домену допринеће и идентификацији неких нових критеријума за развијање нових просторних мапа савремене политике, уколико уопште и постоји потреба за новим класификацијама.

Имајући у виду сву разноврсност политичких мапа и класификација, велики је изазов данас понудити нове, додатне критеријуме који би реалније/прецизније утврђивали позицију на политичком спектру. Насупрот томе, једна од опција за будуће истраживање је да се извесни аспекти економске политике у домену интервенционизма искључе из кључних параметара за класификацију партија. Ипак, имајући у виду изузетан значај који економски резултати имају за будућност сваког друштва, па и партије, ова опције није вероватна. Друга, академски више оправдана опција јесте развој паралелне, просторне мапе “економске идеологије”, која би служила као комплемент постојећим, мултидимензионалним политичким мапама. Овај сценарио би захтевао пажљиво преиспитивање критеријума економске слободе, али и разликовање влада према нивоу развијености земље, чиме би се избегла опасност примењивања истих критеријума на различите облике и нивое развијености. Везано за преиспитивање критеријума економске слободе, за очекивати је да би овај сценарио искључио неке од основних постулата тржишне привреде (нпр. либерализацију трговине, инвестициону и финансијску слободу, власничка права), али истовремено дао већи пондер кључним елементима макроекономске политике као што су на пример трошкова ефикасност владе, утицај редистрибутивне политике на ефикасност тржишта, контрола инфлације, итд.

Miroslava Filipovic and Marija Djoric

POLITICAL PARTIES AND ECONOMIC INTERVENTIONISM

Summary

Contemporary political and economic environment, under the increasing globalization, poses a serious challenge for the traditional profiling of political parties as to their stand towards economic freedom and interventions in the economy. It has been long held that the Left is more prone to direct economic interventionism, strong redistribution policy and reforms. As opposed, the Right was linked to more respect for autonomous market functioning, trade liberalization, etc. The first aim of the paper was to present the evolution of selected countries' governments policies with regard to economic interventionism in the period 1995-2007. On the basis of this comparative analysis, our aim was then to identify, to a certain extent, similarities and differences between the Left and the Right in their attitudes toward economic freedom. Finally

we aimed at comparing/confronting the research findings with classical paradigms used in political profiling of parties. Our findings point to a fact that the ideologicocial profile/position of an administration is of a less importance compared to its ability to induce positive results in terms of economic development and sustainable competitive position of the national economy at the international scene.

Key words: ideology, parties, economic policy, market

ЛИТЕРАТУРА

- Abelson, D. E. Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes, Second Edition, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 2009.
- Armingeon, K., Potolidis, P., Gerber M., i Ph. Leimgruber, *Comparative Political Data Set 1960-2007*. Berne: Institute of Political Science, University of Berne, 2009.
- Benoit, K. and Laver M. *Party Politics in Modern Democracies*, Routledge, London, 2006.
- Blattberg, C. *Patriotic Elaborations: Essays in Practical Philosophy*, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 2009.
- Bobbio, N. *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*, University of Chicago Press, Chicago, 1996.
- Boix, C. *Political Parties, Growth and Equality: Conservative and Social Democratic Strategies in the World Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Цветићанин, Н. *Епоха с оне стране левице и деснице; о левици, десници и центру у политичком пољу Европе, о грађанском и антиграђанском схватању политике, о постидеолошкој политици у 21. веку*, Службени гласник: Институт друштвених наука, Београд, 2008.
- Davis, W. „Partisanship and Central Bank Independence: Is There a policy-Ideology Trade-Off?“ Southern Political Science Association Annual Meeting, New Orleans, 2007.
- Diamond, L, Gunther R, *Political parties and democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001.
- Downs, A. An Economic Theory of Political Action in a Democracy. *Journal of Political Economy*, 65(2), 1957.
- Duverger, M, Political parties, their organization and activity in the modern state, Methuen, London, 1972.
- Целетовић, М. и М. Милошевић, „Неадекватно вођење монетарне политике ФЕД-а као један од узрока настанка светске финансијске кризе“, *Пословна економија*, Факултет за услужни бизнис, Сремска Каменица, 7(2), 489-516, 2010.
- Faye, J. *Le siecle des ideologies*, Arman Colin, Paris, 1996.
- Garrett, G. *Partisan Politics in the Global Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

- Gerring, J. *Party ideologies in America, 1828 – 1996*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2001.
- Giddens, A. *Beyond the Left and the Right: the future of radical politics*, Stanford University Press, Stanford, 1994.
- Гоаги, В. *Политичке партије и партијски системи*, Факултет политичких наука, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2008.
- Гоаги, В. *Савремене политичке партије: компаративна анализа*, 2. допуњено издање, Истраживачки центар ССО, Београд, 1984.
- Haupt, A. B. „Parties' Responses to Economic Globalization: What is Left for the Left and Right for the Right?“ *Party Politics*, (16): 1, 2010.
- Horino, I. „Partisanship, Factor Endowment, and Economic Openness in 21 OECD Countries: Examining Domestic Sources for Interdependence“. International Studies Association Convention, San Francisco, 2008.
- Janda, K. *Comparative Political Parties: Research and Theory*, u A. W. Finifter (Ed.). *Political Science: The State of the Discipline*. American Political Science Association, Washington D.C. 1998.
- Kim, A., Markheim, D., Roberts, J. and C. Walsh, *2010 Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation. Washington, 2009.
- Laissez Faire Olympics Special Report, *Left Business Observer*, <http://www.left-businessobserver.com/FreedomIndex.html>. [10. 09. 2010].
- Laponce, J. A. *The Government of the Fifth Republic: French political parties and the constitution*, University of California Press, Berkeley, 1961.
- Лукић, Р. Д. *Политичке странке*, Научна књига, Београд, 1981.
- Магић, П. „Политичке партије и европски избори“, *Политичка ревија*, 7(4), 2008, стр. 1067-1086.
- Milner, H. B. „Judkins, Partisanship, Trade Policy, and Globalization: Is There a Left-Right Divide on Trade Policy?“ *International Studies Quarterly* 48 (1), 2004.
- Nelson, S. i C. Way, „Party Crashers: The Determinants of Left Party Ideological Shift in Wealthy Democracies“, draft, paper prepared for the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago, 2007.
- Sachs, J. *The End of Poverty*, Penguin Books, New York, 2005.
- Sartori, G. *Parties and party systems: a framework for analysis*, ECPR, Colchester, 2005.
- Симеуновић, Д. *Увод у политичку теорију*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Симеуновић, Д. *Нација и глобализација*, Зограф, Ниш, 2009.
- Стојановић, Ђ. „Различити теоретски приступи концепту глобалног цивилног друштва.“ *Српска политичка мисао*, 28(2), 2010, стр. 53-82.
- Wölfl, A., Wanner, I., Kozluk T. и G. Nicoletti, Ten Years of Product Market Reform in OECD Countries - Insights from a Revised PMR Indicator. *Economics Department Working Papers* No.695, Vienna: OECD, 2009

Abstract

Although with a rather limited sample, this review first aimed at presenting the evolution of government attitudes and policies towards interventions in the economy, in the period 1995-2007. Secondly, on

the basis of this comparison, it aimed at contrasting the governments' 'official' classification (as to its distance from the centre) with the actual policy outputs in the domain of free enterprise. Finally, it aimed at identifying both similar and different attitudes of the Left and the Right towards economic freedom. The sample included developed market economies that differ in all significant economic and political aspects. For the period 1985-2007, two countries (Australia and the United Kingdom) had both left and right governments for almost equal periods. Ireland, the United States and Denmark had predominantly right-oriented parties in power, while Luxembourg and Germany opted for centre-placed governments. Only New Zealand had, in the period under review, predominantly left-wing parties forming the government. According to the latest OECD data, the United States, United Kingdom and Denmark had the least restrictive markets; Germany's market was in the category of moderate restrictiveness, while Luxembourg was assessed as having the most restrictive market. According to the Heritage Index of Economic Freedom 2007, all countries, apart from Luxembourg and Germany, were included in the top ten countries, corresponding broadly to the OECD findings. The best ranked, Australia and Ireland, also recorded significantly higher real GDP growth (apart from Luxembourg) than the rest.

Of all the countries, Ireland and Australia have recorded the most notable rise in economic freedom during the reviewed period, while Germany and the United Kingdom remained more or less at the same position, regardless of the change in government. All countries have recorded the highest scores for the basic market-economy categories, i.e. property rights and financial freedom, and since the beginning of 2005, all governments have pursued policies of further trade liberalization. Convincing similarities could also be found when governmental spending and fiscal burden were assessed.

Contrary to long-held beliefs that left-wing parties generally pursue more interventionist policies, New Zealand's left-oriented governments managed to raise the country's rank in business freedom to the ultimate level of 99.9 out of 100. Concerning investment freedom, the right-oriented governments scored surprisingly worse than the left-wing governments and the left-centre coalitions. As to the functioning of labour market fundamentals, the majority of countries, again except for Germany and Luxembourg, had relaxed regulations.

When all data series are compared in the various components of economic freedom, changes of a government's primary orientation seem of the least importance for investment freedom, labour freedom and trade freedom. On the other hand, the changing orientation of the ruling

structure seems to make more impact on particular policies related to business freedom, fiscal freedom and government spending. However, in general, the data series do not reflect differences that could be expected on the basis of the ideological varieties among the governments under the study.

With the advent of the world crisis, numerous intergovernmental fora have intensified their plans for a multitude of joint actions, involving governments with various orientations. The level of success in setting up / implementing global economic or financial standards will point to the future (un)importance of ideological differences in modern market economies. It will also point out which new criteria, if any, will have to be developed in order to draw new spatial maps of contemporary politics.